

Szabadjfalvi József¹

Krisztics Sándor jogállameszménye – az alkotmányos kormányzás ideálja²

Absztrakt

Rövid írásommal Zsidai Ágnes munkássága előtt kívánok tisztelegni. Az ünnepeltet az 1980-as évek végén ismertem meg személyesen. Mindketten előadói voltunk 1988 késő őszén Moór Gyula születésének centenáriuma az ELTE jogi karán rendezett konferenciának. A meglehetősen szűk körben – ha emlékeim nem csalnak, az akkori jogelméleti tanszék könyvtárában – elhangzott előadások arra vállalkoztak, hogy a Szabó Imre által a hazai „burzsoá” jogbölcseleti gondolkodásra vonatkozó kánonnal szemben újraértékeljék a 20. századi magyar jogtudomány méltatlanul elfeledett alakjának tudományos teljesítményét. Zsidai Ágnes Moór Gyula és Horváth Barna jogfilozófiai vitáját mutatta be,³ amely kiindulópontja volt a később kiteljesedő kutatásainak, ami Horváth Barna életművének, illetve tanítványa, Bibó István jogfilozófiai munkásságának feldolgozására és bemutatására irányult.⁴ Mindezek révén elévülhetetlen érdemeket szerzett a hazai jogbölcseleti gondolkodás történetének kutatásában a rendszerváltozást követő évtizedekben. Könyvei, tanulmányai megkerülhetetlen forrásai a témakörben tájékozódni kívánó érdeklődőknek.

Kulcsszavak: Krisztics Sándor, jogállameszme, alkotmányos kormányzás

Abstract

With this short piece, I would like to pay tribute to the work of Ágnes Zsidai. I met her in person in the late 1980s. We were both speakers at a conference organized by the Faculty of Law of Eötvös Loránd University in late autumn 1988 to mark the centenary of Gyula Moór's birth. In a rather small circle – if my memory serves me correctly, in the library of the then Department of Legal Theory – the presentations undertaken to reevaluate the scientific achievements of this undeservedly forgotten figure of 20th-century Hungarian jurisprudence in contrast to the canon of domestic „bourgeois” legal philosophy established by Imre Szabó. Ágnes Zsidai presented the legal-philosophical debate between Gyula Moór and Barna Horváth, which was the starting point for her later research, which focused on the life's work of Barna Horváth and the legal-philosophical work of his student, István Bibó. Through all this, she made an indelible contribution to the research of the history of Hungarian legal philosophy in the decades following the change of regime. Her books and studies are indispensable sources for those interested in learning more about the subject.

Keywords: Sándor Krisztics, idea of the rule of law, constitutional governance

¹ Egyetemi tanár, az MTA levelező tagja. Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogbölcseleti és Jogsociológiai Tanszék, szabadjfalvi.jozsef@law.unideb.hu

² DOI 10.59558/jesz.2025.3.157

³ Zsidai Ágnes előadása később tanulmány formájában is megjelent. Vö. Zsidai Ágnes: Tény és érték (Moór Gyula és Horváth Barna jogfilozófiai vitája). Jogtudományi Közlöny, 1989/10. szám, 513-519. o.

⁴ Érdemes e helyen megemlíteni két monográfiáját. Vö. Zsidai Ágnes: A tiszta jogszociológia. Horváth Barna szinoptikus jogelmélete. Szent István Társulat, Budapest, 2008.; Uő: Jogbölcseleti torzó. Bibó István jogelméletének rekonstrukciója. Szent István Társulat, Budapest, 2008.

Krisztics Sándor (1890-1966) Concha Győző tanítványaként végzett a pesti jogi karon.⁵ Egyetemi és tudományos karrierje a Pécsi Erzsébet Tudományegyetemhez kötődik, ahol 1926-ban nevezték ki a politika és jogbölcselet professzorává. A jogi karnak két ízben volt a dékánja, illetve az 1946/47-es tanévben az egyetem rektoraként tevékenykedett. Publikációs tevékenysége révén a két világháború közötti időszak hazai politikatudomány és állambölcselet jeles művelőjévé vált. Egykori mestere szellemében vizsgálta a korszak akadémiai politikatudományi témáit. Krisztics megközelítési módjára is jellemző az erőteljesen közjogi hagyományra épülő és elsősorban állambölcseleti, alkotmány- és közigazgatástani irodalomból táplálkozó, „államcentrikus-jogászi”⁶ politika művelése. Az első világháborút követő időszakban a közjogász Egyed Istvánhoz és Csekey Istvánhoz hasonlóan a jogállam ideájának kérdései foglalkoztatták.⁷

Oktatási célokat szolgáló *Politika* című 1931-ben megjelent monográfiájában a jogállamot az „alkotmányos kormányzás ideáljának” nevezte.⁸ „Az állam és a jog” című alfejezetben azt elemezte, hogy mi az oka annak, hogy az individuumokra eltérő hatást gyakorol az állam, illetve a jog. Véleménye szerint ennek az a magyarázata, hogy az emberek „értékbeli” megkülönböztetést tesznek közöttük. Az ember a hazájáért, így az államért akár az életét is feláldozza, míg a jogért ezt nem teszi. A polgár igénye a joggal kapcsolatosan az állammal szemben olyan módon fogalmazódik meg, hogy a jogrend egyre tökéletesebben szabályozza az életviszonyait. Álláspontja szerint az egyén számára „a jog, mint a hatalom önkorlátozása” jelent nagy értéket, azaz vonzó állapotot. Friedrich Darmstädterre hivatkozva kijelenti: „A jogállam nem alakítja a társas együttélést a maga kénye szerint, hanem a társas együttélés alkot a maga számára megfelelő állami szervezetet, ezért a jogállam forma formans.” – majd megállapítja: „Ily értelemben sem a fascizmus, sem a bolsevizmus nem felelnek meg a jogállam követelményének, hanem hatalmi-állam jellegűek. Úgy a fascista, mint a bolsevista állam[ban] hatalmi szóval alakítják és formálják a társas együttélést.”⁹ Krisztics itt kifejtett nézeteiben már megfogalmazódik, hogy a jogállam a társadalmi gyakorlatban („társas együttélés”) formálódó, a polgárok joggal szembeni elvárásait összegző idea.

Tíz évvel később *Nép, nemzet, állam viszonya korunkban* címen megjelent írásában foglalkozott részletesebben a jogállam jelentésével, illetve a jogállamiság eszmét a 20. század

⁵ Krisztics Sándor életéről és munkásságáról lásd Szotáczy Mihály: Az elméleti tárgyak: politika, jogelmélet, bevezetés az állam- és jogtudományokba és nemzetközi jog. In Csizmadia Andor (szerk.): Fejezetek a Pécsi Egyetem történetéből. Pécs, 1980, 108-110. o.; Móró Mária Anna: Krisztics Sándor. In Pécsi Könyv- és Infotár, 1996/4. szám, 12-18. o.; Arczt Ilona: A „Politika tudományok” oktatása a Budapesti Egyetem (ELTE) Jogi Karán és elődintézményeiben. (A „Politico-cameralis” –, a „Politikai tudományok” – és a „Politikai”/Alkotmányi és közigazgatási/ Tanszékek története 1769-1948.) Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004, 145-146. o.; Monori Gábor: Krisztics Sándor (1890-1966). In Kajtár István (szerk.): Pécsi jogászprofesszorok emlékezete (1923-2008). Antológia. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2008, 93-99. o.; Andrassy György – Meleg Csilla – Cseresnyés Ferenc – Horváth Csaba – Vogl Márk: Filozófia, Politikatudomány, Szociológia. In Ádám Antal (szerk.): A pécsi jogi kar 90 éve. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2013, 42-44. o.; Cseresnyés Ferenc: Krisztics Sándor a katolikus-keresztény politika lehetőségeiről az 1930-as években. In Kult László – Ódor Imre (szerk.): *Rangos familiák, jeles személyek a 18-20. századi Dél-Dunántúlon*. Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára, Pécs, 2014, 355-376. o.; Pongrácz Alex: Mozaikok Krisztics Sándor államelméleti munkásságából. In Kormányzás és tudomány blog. (<https://www.ludovika.hu/blogok/kormblog/>) <https://www.ludovika.hu/blogok/kormblog/2023/03/20/mozaikok-krisztics-sandor-allamelmeleti-munkassagabol/>

⁶ Csizmadia Ervin: A két háború közötti magyar politikatudomány diszkurzív tematikái. Dékány István, Ottlik László és Makkai János munkásságáról. In Szabó Máté (szerk.): *Beszélő politika. A diszkurzív politikatudomány teoretikus környezete*. Józsefvég Műhely Kiadó, Budapest, 2000, 180.

⁷ A jogállam eszme hazai megjelenéséről és kibontakozásáról lásd Szabófalvi József: „A jogállam a jogeszmé megvalósítását célzó intézmény”. Jogállam-koncepciók Magyarországon a 20. század közepéig. Gondolat Kiadó, Budapest, 2023.

⁸ Krisztics Sándor: *Politika*. I. köt. Alapvetés – Társadalomtan. Államtan – Alkotmánytan. Franklin Társulat, Budapest, 1931, 31. o.

⁹ Uo. 313. o.

'20-30-as évtizedeiben alapvetően befolyásoló új tendenciákkal.¹⁰ Műve elején utal egy 1914-ben megjelent egyetemi pályadíjat nyert munkájára, amelyben a nép, a nemzet és az állam viszonyát behatóan tanulmányozta.¹¹ Már akkor arra a meggyőződésre jutott, hogy e fogalmak körüli zavar az elméleti jelentőségen messze túlmutató hatással van a modern államfejlődés praktikus viszonyaira. Több mint negyedszázaddal később ekképpen exponálja újból a kérdést: „[A] nemzet és állam viszonyának problémája kettős: hatóerő szerinti, – hogy a nemzet alakítja-e ki államát saját jellegzetes tulajdonságai szerint, vagy pedig az állam fejleszti ki a nemzetet, – és értékszerinti, – hogy a nemzet és állam viszonyából mi ered, – korunkban vezéri vagy népi állam, diktatúra, totális állam, vagy pedig újfajta jogállam.”¹² E kontextusban tárgyalja a német nemzeti szocializmus és az olasz fasizmus „új jogállam” koncepcióját. Kiindulópontként fontosnak tartja a klasszikus liberális jogállam fogalmát négyféleképpen meghatározni. A Krisztics által kifejtett egymással összefüggő definíciók a liberális jogállam 20. századi interpretálásának sztemderd szempontjait tartalmazzák: „1. Jogállam az olyan állam, amelyben az állam mint jogi személy áll szemben polgáraival, akik szabadok és saját érdekeiket követhetik, mert azokat az állam megvédi. Az állam polgáraitól annyit követelhet csupán, ami létezéséhez és fennmaradásához szükséges azért, hogy a polgárai is fejlődjenek. 2. Jogállam az az állam, amelyben jog a szuverén, a jognak a hatálya alatt folyik a kormányzás, működik a közigazgatás és tartja fenn magát az egyén. 3. Jogállam az az állam, amelyben a polgárok alanyi közjogokkal bírnak, amelyek az államhatalom önkorlátozásából folynak és amelyeket az állam fenntart akkor is, ha ellene volnának irányulók. 4. Jogállam az az állam, amelyben független közigazgatási bíróság védi a jog uralmát, azaz védi az egyént az állami szervek, a közigazgatás önkénye ellen.”¹³

Krisztics szerint az új típusú államok közül a korabeli olasz fasizma állam törekszik jogállami működésre, már amennyiben ezt a „totális állami létállapot” megengedi. A német nemzetiszocializmus állama a „népi érdekek” érvényesülését a jog formális betartása elé helyezi, a jogélet feladatát pedig nem elsősorban a jogi normák alkalmazásában, mint inkább a „népélet biztosításában” látja: „Németországban a jogállam fogalma annak az elvnek érvényesülése nyomán minősült, hogy »jog az, ami a népnek használ, jogtalanság az, ami a népnek árt.« A jogállam eszmei határa a népi érdekek érvényesülése.”¹⁴ Alfred Rosenbergre utalva megállapítja, hogy „a faji érzés érvényesülése lett az új jogállamiság kifejezőjévé”. Carl Schmitt nevének megemlézése nélkül írja, hogy a népnek az állam a politikai életformája, amely a jogrendben nyilvánul meg „[e]zért a nemzeti szocialista állam is jogállam, amidőn benne az állameszme és a jogeszme ugyanazon népi forrásból ered.”¹⁵ A jogszabályokhoz való kötöttség határát e jogállamfelfogásban a „népi élet szükségleteiben” határozzák meg, s előbbre valónak tartják a „népjogot” az írott törvényeknél. A jogrendnek a „népi élet” rendjét, nyugalma és biztonságát kell megvalósítania. Véleménye szerint mindez szemben áll a liberális jogállam eszméjével, leginkább az egyéni jogvédelemmel. A nemzeti szocialista jogállam szerint az állam nem lehet az egyéni jogok biztosításának eszköze.

A nemzetiszocialista felfogással szemben Krisztics kiemeli, hogy az olasz fasizmus az államot a nemzet elé helyezi, ahol az állam szuverén hatalma eredeti és nem levezetett. Az állam mindent megtehet, így azt is, hogy korlátozza saját magát. Lényegében ez a korlátozás vezet el megítélése szerint a jogállam fogalmához: „Ily értelemben az állam polgáraihoz előre meghatározott viszonyba kerül, mely viszonyt tiszteletben tart, maga védvén meg a polgárai

¹⁰ Krisztics Sándor: Nép, nemzet, állam viszonya korunkban. Szociográfiai Értekezések Tára 3. sz. Magyar Szociográfiai Intézet, Budapest, 1941.

¹¹ Vö. Krisztics Sándor: Nemzet és állam a keletkezés, fejlődés, viszony szempontjaiból. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914.

¹² Krisztics 1941: 19. o.

¹³ Uo. 26. o.

¹⁴ Uo. 27. o.

¹⁵ Uo.

számára biztosított jogokat.”¹⁶ Ebben az értelemben lehet a fasizmus sajátos „jog-államelméletéről” beszélni. Ugyanakkor a fasiszta jogállamfelfogás szerint az egyén szabadságát nem használhatja fel az állam ellen: „Az egyéni szabadság és az államhatalom tekintélyének dualizmusából ered a fasiszta jogállam. [...] A liberális jogállamtól a fasiszta jogállam abban különbözik, hogy az államhatalmak szétválasztása nem az egyéni szabadságjogok biztosítása érdekében történt, hanem a pontos hatáskörrel bíró állami szervek által kialakított állami rend, illetve alá- és fölérendeltség érdekében. A rend és fegyelem biztosítója a fasizmusban a jog. A korporációs rendszer fegyelmezett gazdaságot jelent, a jogállam pedig fegyelmezett közigazgatást. Nem a jogilag védett egyéni érdek, hanem a jogilag védett közérdek az új formája a jogállamnak. Az egyéni alanyi jogok védelme az állam részéről csak addig tart, amíg ez közérdek. Ha az a közérdek ellen szól, úgy az új jogállam már nem védheti meg azt. Az új jogállamot a közérdek védelme kötelezi.”¹⁷

Krisztics az ismertetésen túl nem foglal állást, nem minősít és nem értékeli. Az általa definiált liberális jogállamiság egyes kritériumaival nem ütközteti az „új jogállam”-konceptiókat. Ugyanakkor művének záró gondolataként arra utal, hogy bár az egyént védő jogállam áldozatává válik a nemzet túltengő érvényesülésének, illetve a népi elv diadalának „[d]e az emberiséggel együtt adott nagy igazságok ellenállhatatlan erővel újból és újból érvényesülésre törnek. S amilyen igazság az, hogy az ember nemzetéért a legnagyobb áldozatra képes, éppen úgy igazságos az ember ama igénye is, hogy az állam szabad polgárok közülete legyen.”¹⁸ Utolsó mondatába így beleérthetünk egy implicit állásfoglalást, amely szerint az állami lét legitimációja a szabadságot megalapozó egyéni autonómia és jogok tiszteletén és védelmén nyugszik, ami éppen olyan „igazság”, mint a nemzetéért áldozatokra képes emberi cselekvés.¹⁹

Lényegében ugyanebben az időben, a háború kezdetén jelent meg *A jog mint társadalmi irányeszme* című írása, amelyben a jogeszme jelentéstartalmának tárgyalása során említi a jogállamiság kérdését.²⁰ Tanulmányában többek között azt vizsgálja, hogy a jogállamiság mennyiben feltétele a jogeszme megvalósulásának. Krisztics szerint a jogeszme immanens lényege, hogy az emberiség legbecsesebb értékeit, így a szabadság és egyenlőség eszméjét törvényekbe és rendeletekbe foglalják, amellyel olyan rendet teremtenek meg, amiben „az erkölcs, méltányosság, szabadság és egyenlőség, a közjó figyelembevétele mellett érvényesül.”²¹ A jogállamiság ugyanakkor nem feltétlenül szolgálja a jogeszme érvényre jutását. Itt elsősorban a formális jogállam jelenségére utal: „A jogállam nem szükségképpen a jogeszme érvényesülését jelentő igazságos állami berendezkedést és a legtökéletesebb társadalmi szerkezetet biztosító állapot. A jogállam megvalósulhat a jogi formalizmus

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo. 28. o.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Ezt támasztják alá *A nyugati civilizáció válságának sodrában* címen 1940 tavaszán megjelent rövid írásában megfogalmazott gondolatok is: „A nyugati keresztény civilizáció válságát jelenti az emberi alapjogoknak az államhatalom részéről való bármilyen csökkentése, felfüggesztése, vagy egyenesen megszüntetése. Még akkor is, ha mindez a nemzet érdekében állóan nyer feltüntetést. Amely állami alkotmány nem tartalmazza az egyéni alapjogokat, abban hiányzik a törvényhozói, államfői és végrehajtói működés szétválasztása; ezért hiányos az egyensúly közöttük, ami a szabadság egyetlen biztosítója az államban. Amint az államhatalmi főszervek közül bármelyik is túlsúlyba jut, vége a szabadságnak, az állami élet rendje olyan válságba kerül, amely lesodorja a nyugati civilizáció színvonaláról és kirekeszti az ebben a civilizált körben élő államok köréből.” (Krisztics Sándor: *A nyugati civilizáció válságának sodrában*. Katolikus Szemle, 1940/5. szám, 195. o.) Vagyis az emberi alapjogok, a hatalommegosztás és így a szabadság sérelme a nyugati (keresztény) civilizáció, így a jogállamiság válságának a jele.

²⁰ Krisztics Sándor: *A jog mint társadalmi irányeszme*. Pannónia, VII. évf. 1941/42/1-2. szám, 1-15. o.

²¹ Krisztics 1941/42: 4. o. és „[a] jogeszme mindig a törvények tartalma számára szóló legfőbb irányítás, s mint ilyen a jognak a jogaként tekintendő. Ha a tételes törvények jogot alkotnak, akkor azoknak igazsági tartalmát a jogeszme, a jognak a joga adja meg.” (Uo. 15. o.)

kielégítésével, csupán a rend és a jogbiztonság érvényesülésével is. A formális jogi rendezettség állapota azonban nem az eszmei értelemben vett jog jogállamának az állapota. A formális jogi jogállam felfogás lemond arról, hogy a jogszabályok belső tartalma a szabadság, egyenlőség és az igazság társadalmi irányeszméinek legyen megfelelő.”²²

Ezzel szemben az „eszmei” jogállam szembenéz a társadalmi valósággal, amelyet a „jogi formalizmus” lényegében változatlan formában kíván fenntartani. Krisztics ideálisnak nevezhető társadalom működésével azonosítja az „eszmei” jogállamot, ahol a vagyonmegoszlás és a munkamegosztás módja megfelel a „politikai igazságesszmének”, illetve a társas együttélés során minden ember tehetségének és képességének megfelelően érvényesül, amelyet a verseny és a haladás jellemez. Mindez csak a modern (polgári) társadalomban alakul ki, amit „szabadkereseti társadalmi rendszernek” nevez.²³ E viszonyok között valósul meg a jogeszmé immanens lényege és az ideális jogállam: „Az eszmei jogi értelemben vett jogállam [...] a szabad kereseti társadalmi szerkezet törvényhozásában valósul meg. Csakis ebben a társadalmi szerkezetben lehet a törvény a jog eszméjének megfelelő, amikor az emberi szabadság és egyenlőség szolgálata hatják át tartalmát s lesz a törvényekbe foglalt jogrendszer az igazság érvényesítője.”²⁴ E hitvallásszerű megállapítását követően későbbi munkáiban nem találkozunk a jogállamiság kérdésének elemzésével.

Az utókor feladata és felelőssége, hogy az elfeledett elődök munkásságát feltárja, bemutassa, szükség esetén kritikai módon elemezze. Ennek során fontos szempont a társadalmi, tudományos és ideológiai kontextus vizsgálata, hiszen ennek figyelembevételével érdemes az életmű egyes elemeit, így a jogállamiságról vallott gondolatait is megítélni.

Krisztics huszonhárom évi pécsi működése után 1949-ben felmentették egyetemi tanári állásából és nyugdíjazták. Ezt követően immár módjában sem állt elméleti munkásságát tovább folytatni. A későbbiekben a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárosaként helyezkedett el, majd haláláig a Belkereskedelmi Kutatóintézet tudományos munkatársaként tevékenykedett.

Epilógusként végül álljon itt egy hosszabb idézet, amely az Államvédelmi Osztály 1948. augusztus 2-án kelt jelentésében olvasható Kriszticsról. Mindez jól ábrázolja azt a légkört, amelyben egyetemi pályafutását kénytelen volt befejezni: „Nevezett felszabadulás előtt [a] Keresztény Szocialista Pártnak volt tagja. A felszabadulás után az Angol-Magyar Társaság pécsi csoportjának lett vezetője. Ilyen minőségében szoros kapcsolatot tart fenn a budapesti amerikai követség két sajtóattaséjával, Mr. Black[-kel] és Mr. Revey-[v]el. Tudományos munkássága során nagy előszeretettel foglalkozik a szociográfiával. A pécsi Tudományegyetem szociográfiai intézetének jelenleg is vezetője. Tudományos munkássága során több ízben adott kifejezést azon meggyőződésének, hogy szovjet államrendszer nem konstruktív forradalom útján jött létre, hanem a szocializmusnak ostoba és durva kísérlete. Dr. Krisztics Politika című, Budapesten, 1931-ben megjelent és ma is használatban lévő tankönyve teli van tüzzel a fasizmusnak mint államrendszernek dicsőítésével a társadalomtan, államtan és államrendszer című fejezeken [sic!] keresztül. Ugyanakkor megvetéssel és ellenszenvvel ír a demokratikus társadalomról és államról. Fentiek szellemében írott tudományos munkássága több kötetre terjed. [...]Általános jellemzése két szóban foglalható össze: politikai kaméleon. Erre enged következtetni a felszabadulás előtt írott munkáinak szelleme, majd az tény, hogy 1944-ben a németek s a nyilasok mégis internálták Zalaegerszegre. A felszabadulás után magatartása és tanítási módja azonban arra enged következtetni, hogy álszocialista és összeköttetései révén is nyugati inperialista [sic!] irányzat híve.”²⁵

²² Uo. 10. o.

²³ Lásd erről bővebben Krisztics 1931: 175-176. o.

²⁴ Krisztics Sándor 1941/42: 10. o.

²⁵ A jelentés szövegét közli Kis Péter: Vidéki jogászprofesszorok az államvédelem szemével. Betekintő, 2020/4. szám, 119. o.

Irodalomjegyzék

Andrássy György – Meleg Csilla – Cseresnyés Ferenc – Horváth Csaba – Vogl Márk: Filozófia, Politikatudomány, Szociológia. In Ádám Antal (szerk.): A pécsi jogi kar 90 éve. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2013.

Arczt Ilona: A „Politika tudományok” oktatása a Budapesti Egyetem (ELTE) Jogi Karán és elődintézményeiben. (A „Politico-cameralis” –, a „Politikai tudományok” – és a „Politikai”/Alkotmányi és közigazgatási/ Tanszékek története 1769-1948.) Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004.

Cseresnyés Ferenc: Krisztics Sándor a katolikus-keresztény politika lehetőségeiről az 1930-as években. In Kult László – Ódor Imre (szerk.): Rangos famíliák, jeles személyek a 18-20. századi Dél-Dunántúlon. Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára, Pécs, 2014, 355-376. o.

Csizmadia Ervin: A két háború közötti magyar politikatudomány diszkurzív tematikái. Dékány István, Ottlik László és Makkai János munkásságáról. In Szabó Máté (szerk.): Beszélő politika. A diszkurzív politikatudomány teoretikus környezete. József Műhely Kiadó, Budapest, 2000.

Kis Péter: Vidéki jogászprofesszorok az államvédelem szemével. Betekintő, 2020/4. szám, 101-126. o. <https://doi.org/10.25834/BET.2020.4.5>

Krisztics Sándor: Nemzet és állam a keletkezés, fejlődés, viszony szempontjaiból. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914.

Krisztics Sándor: Politika. I. köt. Alapvetés – Társadalomtan. Államtan – Alkotmánytan. Franklin Társulat, Budapest, 1931.

Krisztics Sándor: A nyugati civilizáció válságának sodrában. Katolikus Szemle, 1940/5. szám, 193-196. o.

Krisztics Sándor: Nép, nemzet, állam viszonya korunkban. Szociográfiai Értekezések Tára 3. sz. Magyar Szociográfiai Intézet, Budapest, 1941.

Krisztics Sándor: A jog mint társadalmi irányeszme. Pannónia, VII. évf. 1941/42/1-2. szám, 1-15. o.

Monori Gábor: Krisztics Sándor (1890-1966). In Kajtár István (szerk.): Pécsi jogászprofesszorok emlékezete (1923-2008). Antológia. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2008, 93-99. o.

Móro Mária Anna: Krisztics Sándor. Pécsi Könyv- és Infotár, 1996/4. szám, 12-18. o.

Pongrácz Alex: Mozaikok Krisztics Sándor államelméleti munkásságából. <https://www.ludovika.hu/blogok/kormblog/2023/03/20/mozaikok-krisztics-sandor-allamelmeleti-munkassagabol/>

Szabadfalvi József: „A jogállam a jogeszmé megvalósítását célzó intézmény”. Jogállam-koncepciók Magyarországon a 20. század közepéig. Gondolat Kiadó, Budapest, 2023.

Szotáczky Mihály: Az elméleti tárgyak: politika, jogelmélet, bevezetés az állam- és jogtudományokba és nemzetközi jog. In Csizmadia Andor (szerk.): Fejezetek a Pécsi Egyetem történetéből. Pécs, 1980, 107-176. o.

Zsidai Ágnes: Tény és érték (Moór Gyula és Horváth Barna jogfilozófiai vitája). Jogtudományi Közlöny, 1989/10. szám, 513-519. o.

Zsidai Ágnes: A tiszta jogszociológia. Horváth Barna szinoptikus jogelmélete. Szent István Társulat, Budapest, 2008.

Zsidai Ágnes: Jogbölcseleti torzó. Bibó István jogelméletének rekonstrukciója. Szent István Társulat, Budapest, 2008.